

Jak jsem se rozvařila

LENKA KAPSOVÁ
překladatelka

ZTRACENÍ V JAZYCE

Vzpomínám si, jak jsem jednou přivezla na společný víkend hrnec segedínského guláše. Bylo to krátce poté, co jsem se vdala, a upřímně, byla jsem tehdy spíš intelektuálka než hospodyňka. Takže když jsem vytáhla hrnec z auta a odklopila pokličku, kamarád uznale prohlásil: „Teda Lenko, ty ses nějak rozvařila!“ Sice jsem pochopila, co tím myslí, ale stejně jsem si hned představila, jak při vaření padám do hrnce a...

Někdy jsem od té doby přemýšlela, jak rozmanité odstíny dává slovesům právě předpona roz-. Asi nejběžnější je význam „začít něco dělat“ – rozběhnout se, rozjet se, rozemát se... (Přítom tato přípona slouží i k vytváření dokonavých tvarů, takže naopak může dávat příznak dokončení, například ve slově rozpárat, které neznámá začít párat, nýbrž právě naopak.)

Se začínáním souvisí podobný významový odstín „něco načít a úplně to nedokončit“ – rozestavěný dům spíše klade důraz na to, že není dokončený, podobně jako když někdo odejde od rozehrané partie. Další nuance je vidět na spojeních typu: hudebník se potřebuje rozehrát, zpěvák rozepívat a sportovec rozcvíčit. (Pustíme se do činnosti s cílem suverénně si ji v danou chvíli osvojit.)

Rozhlas se ujal jako český ekvivalent pro rádio, zatímco novotvary rozvid či rozjev, navrhované pro televizi, působí dnes jako obrozenecké kuriozity

Asi nejčastější význam, který předpona roz- slovům dává, je „pohyb od středu ke krajům či do dálky“. Mufloni se rozprchli, děti rozházely hračky a dělníci roztláhli plachtu po celé střeše. Někdy dojde až k úplnému zmizení dané věci, třeba když neúspěšný podnikatel rozprodá majetek.

Za zmínku v této souvislosti stojí slovo rozhlas, které se ujal jako uměle vytvořený český ekvivalent pro rádio, zatímco novotvary rozvid nebo rozjev, navrhované pro televizi, dnes působí jako obrozenecké kuriozity. Navrženy byly nejspíš proto, že slova rozhled nebo dalekohled, která by televizi významově také zhruba odpovídala, už byla obsazena. (Možná by se o přijetí mohl ucházet ještě dálnovid nebo dálkovid.)

Některá slovesa jsou těžko přiřaditelná do některé z uvedených kategorií, třeba rozsedět se („nějak jsem se tu rozseděl, budu už muset jít“). Pozoruhodný je i obrat, že se něco rozmohlo nebo že se naopak někdo roznemohl (pozoruhodný případ předpony před záporným slovesem – někdo vlastně „začne nemoci“). Někomu něco rozmluvit není totéž jako s ním rozmlouvat...

Až sem dost suchopárně, že. Tak se s vámi na závěr podělím o seznam roztomile kuriózních tvarů, které vzniknou aplikováním modelu z úvodu sloupku („Ty ses nám nějak rozvařila.“). Babička začne péct víc než dřív: Ty ses nám nějak rozpekla! Dcera se pustí do počítání příkladů: Ty ses nějak rozpočítala! Hodiny začnou jít – rozešly se. Podobně se čaroděj rozčaroval, oštěpař se rozházel, křížovkář se rozluštil, filmový režisér se pěkně roztočil, česači třešní se roztrhali, vedoucí pracovník se rozvedl, kněz se při žehnání rozžehnal a dospívající syn se nám nějak rozpil... Tak tímhle se, prosím pěkně, bavím při procházkách se psem – ještě že je čeština tak nádherně rozmanitá!

GALERIE

Nikdy ji nevyhodí. Stokrát vyspravená. Právě proto zůstává. Čeká na hosta.

Obráz Marie Blabolilové je součástí kolektivní výstavy *Lyrealismus*, která je v pražské Galerii Pštrossova 23. Výstava je otevřena do 1. dubna.

Naddobrotus

Osobní výběr ze světového tisku

Názoroví provokatéři jsou v médiích žádaní. Patří k nim i Henryk Broder. Jeho texty provokují až k otázce: pěstuje si ho list *Die Welt* proto, že jako „člověk s migračním pozadím“ píše o Německu tak kriticky, jak by si to domorodý Němec netroufl?

Broder se zabývá tématy, jako je německý pocit morální nadřazenosti za konání dobra. S nadsázkou řečeno tím, jak se z ideálu „nadžlověka“ stává ideál „naddobrotusa“ – jak touhu být nejsilnějším vystřídala touha být nejmorálnější. Ilustruje to debatou s koaliční poslankyní. Reč přijde na přístěhovalectví. „Proč se tak bráníte stanovit horní mez? Proč má Německo cítit zodpovědnost za všechnu bídu světa?“ ptá se Broder. Poslankyně odpovídá: „Protože máme vyšší morální měřítko než jiné národy.“

Na webu *Osa dobra* si zase všimá, jak Achim Post, místopředseda poslaneckého klubu SPD, hodnotil vládu Sebastiana Kurze ve Vídni: „Rakousko-Uhersko se vrací. S kancléřem Kurzem, buršákem Strachem a žhářem Orbánem se točí doprava ve třicetiletém taktu. Sbohem, Felix Austria!“ I v tom Broder vidí morální nadřazenost. Připomíná mu to duch vilémovského Německa před první světovou válkou, jeho zvyk Rakousko umravňovat a řídit. Je to prý „vilémovství se sociálně-demokratickou tvář“.

V jiném textu, opět v *Die Welt*, píše Broder o vztahu k Polsku v ovzduší zákona umožňujícího trestat tvrzení o „polském pachtelství holokaustu“ či „polských tábořích smrti“. Nebagatelizuje polský antisemitismus ani nechválí ten zákon, ale vadí mu karatelství na adresu Polska vyjadřovaný slovy: „Právě my Němci, kteří jsme se poučili z dějin...“

Už z úvodu je jasné, že autor ví, o čem mluví: „Moji rodiče, Kalman a Felicja Broderovi, patřili k asi desetině polských Židů, kteří holokaust přežili.“ O tuto ži-

ZBYNĚK PETRÁČEK
komentátor LN

ROZCESTNÍK

„Proč má Německo cítit zodpovědnost za všechnu bídu světa?“ ptá se Broder. Poslankyně odpovídá: „Protože máme vyšší morální měřítko než jiné národy.“

votní zkušenost opírá i své postoje. Na slova polského premiéra Morawieckého, že vedle polských, ukrajinských či ruských jsou i židovští pachatelé holokaustu, reaguje příběhem, který vyslechl od své matky.

V táboře Plaszów u Krakova byli židovští kápoové. Někteří se snažili pomáhat, jiní zneužívali svou pozici, ale jeden byl vyslovený psychopat. Když byl po válce souzen polskou justicí, jeho manželka přišla požádat Broderovu matku, aby svědčila v jeho prospěch. Mamě, žádné svědectví ho nemohlo zachránit od šibenice, ale jeden její argument utkvěl paní Broderové v paměti: „Přece si tehdy nikdo nedokázal představit, že Němci válku prohrají.“

„Ta prostá věta manželky židovského kápa mi ušetřila léta studia psychologie,“ tvrdí Broder. „Od té doby vím, jak funguje teror od SS až po IS. Pachatelé nabídnou obětem místo uvnitř svého systému

a ty nabídku přijmou, neboť v ní vidí šanci přežít.“ Proto píše, že mluvit o pachatelství v poměrech nacistické okupace je asi tak výstižné jako říkat, že znásilněná žena se na tom znásilnění podílela. Svým způsobem ano, ale to z ní přece nedělá pachatelku.

Odtud Broder čerpá pochopení pro polské argumenty, i když dotýčný zákon pokládá za hloupý. Ale za ještě nešťastnější pokládá roli Německa coby mesiáše dobra, jenž se poučil z dějin a své viny spáchané na Židech napravuje přijímáním běženců a migrantů: „Zatímco dovážíme agresivní antisemitismus, o jehož potírání se má starat vládní zmocněnec pro antisemitismus, zatímco je pro Židy s kípou cesta do jistých čtvrtí stále větším rizikem, školíme Poláky o jejich antisemitismu a vyzýváme je, aby se vypořádali se svým historickým dědictvím.“

Broder dospívá k závěru: „Nechme Poláky být. Máme dost vlastních hloupostí, o které se můžeme starat.“ Vyznívá to jako přátelská rada dobrotusům, kteří by se chtěli stát přímo naddobrotusy.

Přepisovat národní hymny, aby jejich texty odpovídaly nárokům dneška, je oblíbený žánr. Před šesti lety tak učinilo Rakousko, před měsícem Kanada, teď navrhuje totéž pro Německo vládní zmocněnkyně pro rovnoprávnost. Mají se genderově neutralizovat výrazy „otčina“ a „bratrský“. Je to problém? Jak v čem, píše Rainer Haubrich opět v *Die Welt*.

Nelze to brát paušálně. Text německé hymny se neměnil tak často jako v Kanadě. Tu báseň napsal August von Fallersleben roku 1841. Představte si, že by u nás někdo chtěl editovat Máchu. Haubrich ale přistupuje k pokrokářům konstruktivně. Tuší vůbec, že napravit potřebuje dělnická píseň *Bratři, ke slunci, ke svobodě*? Schválně si zkuste projít české verze *Internacionály* či *Písň práce*, byl by v tom čert, aby se v nich něco nenašlo.

Sovy nejsou, čím se zdají být

JAN BOROVÍČKA
biogeochemik a mykolog

VĚDECKÁ LEKCE

Byl srpnový večer roku 1955, když Billy Ray Taylor vyšel ven, aby se u studny napil. Do domu farmy v jihozápadním Kentucku, kde bydlela rodina Suttonových, se vrátil ohromený. Rozrušeně líčil, že viděl létající talíř, který mířil do nedaleké rokle. Hostitelé se mu vysmáli, jenže už za půl hodiny se venku rozštěkal pes, který se staženým ocasem vběhl do domu. A začaly se dít věci.

Spatřili podivné stvoření, které se k domu přiblížilo natolik, že uviděli hlavu se žlutými očima a třicícma ušima. Bylo sotva metr vysoké a s drápotivými rukama, které se téměř dotýkaly země. Zabarikádováli se a dva muži začali střílet. Nezdálo se však, že by palba účinkovala, tvor udělal přemet a zmizel z dohledu. Obránci se odvážili vyjít ven a spatřili další vetřelce, kteří se objevovali na střeše a v korunách okolních stromů.

Když bytosti začaly nakukovat dovnitř oknem, obyvatelé v panice vyběhli zadním vchodem k autu a ujížděli na policii do Hopkinsvillu. Šerif nelenil a vydal se pátrat na místo činu, ovšem bez úspěchu. Farmu vyšetřovatelé opustili ve 2.15 po půlnoci, když se domácí chystali ke spánku. Jenže nezvaní návštěvníci se vrátili, zase nahlíželi do oken a venkovem Kentucky se podruhé rozezněla střelba, při které vzaly za své okenní tabule. Vetřelci ale opět unikli bez kapky prolité krve.

Když mimozemšťané začali nakukovat oknem dovnitř domu, obyvatelé v panice vyběhli zadním vchodem k autu a ujížděli na policii do Hopkinsvillu

Tato událost, kterou na internetu najdete jako Kelly-Hopkinsvillský případ, patří mezi klasické příklady toho, co se později označovalo za blízká setkání třetího druhu, tedy pozorování UFO a živých mimozemských bytostí. V ufologické literatuře je historka velmi populární a v roce 2005 se v Hopkinsvillu dokonce konal Festival mimozemšťanů, připomínající její padesáté výročí.

Před čtyřmi lety přinesl časopis *Frontiers in Psychology* článek o využití pseudovědy pro výuku vědeckého kritického myšlení a tento případ v něm figuruje jako názorná ukáзка, kterou je vhodné se studenty rozebrat. Létajícím talířem, který Taylor viděl, mohl být jasný meteor. A pokud jde o „mimozemšťany“, opravdu jejich chování odpovídalo tomu, co bychom očekávali u příslušníků vyspělé civilizace schopné vypravit se na průzkum do cizí planetární soustavy?

Pohyb po střeše, na stromech a nakukování do oken připomíná spíše pozemská zvířata. Popis bytostí, které podle svědectví prý „jako by nepodléhaly zemské tíži“, ukazuje na sovy, například výra virginijské. Tito ptáci odpovídají popisu a v době hnizdění mohou být agresivní. Když uvážíme celonárodní „ufomani“, která tehdy ve Spojených státech panovala, Taylorovo ohlášení „létajícího talíře“ na počátku večera a dost možná i nějakou tu lahev alkoholu, vysvětlení se s ovami začne dávat smysl.

Není pochyb o tom, že se u domu v polích na americkém jihovýchodě něco neobvyklého přihodilo. Lze jistě věřit na blízká setkání třetího druhu, v tomto případě však o mimozemšťanech nešlo. Přestože nemůžeme s úplnou jistotou říci, po čem to kýchá výra kentučtí farmáři onu srpnovou noc vlastní stříleli...